

**کیفیت زندگی و تعارض کار - خانواده در جانبازان شاغل
در مناطق نفت خیز جنوب**

نویسندگان: الهه طلاوری - عبدالکاسم نیسی - لیلا شاملی

سرشناسه	: طلاوری، الهه، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: کیفیت زندگی و تعارض کار - خانواده در جانبازان شاغل در مناطق نفت خیز جنوب / نویسندگان الهه طلاوری، عبدالکاظم نیسی، لیلا شاملی.
مشخصات نشر	: تهران: شاپرک سرخ، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: خ، ۱۳۹ ص.
شابک	: 978-600-8039-41-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۰۵.
موضوع	: جانبازان -- ایران -- بهداشت روانی -- نمونه پژوهی
موضوع	: کیفیت زندگی -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع	: کار و خانواده -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع	: کیفیت زندگی
شناسه افزوده	: نیسی، عبدالکاظم، ۱۳۳۱ -
شناسه افزوده	: شاملی، لیلا، ۱۳۶۵ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ک۹/ط۸/۵/۶۲۲/۵ DSR
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۸۴۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۳۱۹۱

عنوان: کیفیت زندگی و تعارض کار - خانواده در جانبازان شاغل در مناطق نفت خیز جنوب
نویسندگان: الهه طلاوری - عبدالکاظم نیسی - لیلا شاملی
نوبت چاپ: اول زمستان ۱۳۹۴

ناشر: شاپرک سرخ

چاپ و صحافی: شاپرک

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شماره شابک: ۹-۴۱-۸۰۳۹-۶۰۰-۹۷۸

انتشارات شاپرک سرخ: تهران، میدان انقلاب اسلامی، ابتدای خیابان آزادی، کوچه شهید جنتی، پلاک ۲۴

واحد ۱

۰۹۱۲-۲۱۴۴۶۰۰

۰۲۱-۶۶۹۳۳۷۴۶

www.shaparac.com

ہوا المحبوب

خالقا، تو را سپاس کہ مراد مسیر تحصیل علم قرار دادی و در برہہ ہای مختلف زندگی علالت و زن حضور را بر دوش خستہ ام چشاندی و در کورہ راہ تاریک و پر حراس زندگی دسم را گرفتی، سر بر آستان عبودیت می نہم بہ خاطر مدد نعت ہائی کہ بہ من عنایت فرمودی، بہ ویژه بدرہ و عزیز می کہ در سایہ سار پنج دودعای خیرشان، سختی عبور از پنج دخم ہای راہ بر من سہل می گشت۔

پس از حمد و ثنای الہیہ، حیفہ دیر نم کہ از خانوادہ کرامیم پدر و سوز، مادر مہربانم کہ مرا مہون زحمات و حمایت ہای بی دریغشان ساختہ اند، شکر و قدر دانی نمایم۔

سپاس از استاد عالیقدر جناب آقای دسرء الدار عظمیٰ کہ با وقت نظر و ارادہ رہنمود ہای ارز شندشان یادگار بندہ بودند و بدون شک بدون، ہکاری و مساعدت ایشان تہید این کتاب یسر و آسینا از استاد ارجمند سرکار خانم دکتر ثانی کہ در طول تہید این کتاب از دید گاہ دود نظرات ایشان بہرہ فراوان بردہ ام۔

از ہر اسی و لطف مسئولین و کارمندان شرکت ملی مناطق تہذیب جنوب بہ خصوص جناب آقای مجید رضا پور، مصطفیٰ صلاح زاوہ، سعید عالیوند، احمد سلمانی نژاد و ابراہیم مرادی پاسکزارم۔

گر نامی از قلم قاصر خویش افتادہ است، خاضعانہ پوزش می طلبم۔

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹.....	پیشگفتار
۱۱.....	مقدمه
۱۷.....	کیفیت زندگی
۱۷.....	سلامت روان شناختی
۱۷.....	تعارض کار-خانواده
۱۸.....	معلومات
۲۰.....	تاریخچه معلولیت
۲۱.....	علل ایجاد معلولیت ها
۲۲.....	شناخت وضعیت افراد معلول
۲۳.....	عوارض ناشی از معلولیت
۲۴.....	طبقه بندی معلولین
۲۴.....	جانباز
۲۶.....	کیفیت زندگی
۳۶.....	ابعاد کیفیت زندگی از دیدگاه سازمان بهداشت جهانی (WHO)
۴۰.....	عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی
۴۳.....	ویژگیهای کیفیت زندگی
۴۴.....	شاخصهای کیفیت زندگی
۴۶.....	نظریه های کیفیت زندگی
۴۹.....	عناصر پنجگانه نظریه کیفیت زندگی
۵۲.....	۸ نظریه کیفیت زندگی مبتنی بر بهبود کیفیت زندگی
۵۴.....	مدل کیفیت زندگی لی و همکاران

۵۵	ویژگیهای اصلی نظریه ی کیفیت زندگی
۵۶	کیفیت زندگی و رضایتمندی از زندگی به عنوان بخشی از شادکامی
۵۹	سلامت روانشناختی
۶۳	سلامت کارکنان
۶۷	نظریه ها و الگوهای سلامت روانشناختی
۷۸	تعارض کار-خانواده
۷۹	جهت گیری تعارض کار و خانواده
۸۷	همبستگی دوجانبه تعارض کار- خانواده و خانواده- کار
۸۸	الگوهای مواجهه حیطه های کار- خانواده
۹۱	نظریه ها و دیدگاهها درباره تعارض کار- خانواده
۹۱	الف) نظریه نقش
۹۲	ب) رویکرد تفاوتهای جنسیتی
۹۳	نقش تفاوتهای فردی در تحمل تعارض کار- خانواده
۹۵	نقش تفاوتهای جنسیتی در تعارض کار- خانواده
۹۶	نظریه ی تأثیرپذیری نامتقارن کاری و خانوادگی پلک
۱۰۵	منابع
۱۰۵	منابع فارسی

هدف این کتاب مقایسه کیفیت زندگی، سلامت روان شناختی و تعارض کار-خانواده در بین افراد جانباز و افراد غیرجانباز شاغل در مناطق نفت خیز جنوب می باشد. انسان از دیر باز در بستر زندگی پرفرازونشیب خویش، طعمه حوادث و اتفاقات ناشناخته و بلایای متعدد بوده است که او را موقتاً یا برای همیشه از نعمت سلامتی و زندگی مستقل محروم ساخته است. یکی از این بلایا جنگ می باشد که آثار مخرب آن می تواند سالیان دراز پابرجا بماند. کشور ما، ایران، ناخواسته درگیر جنگی شد که پیامدهایی در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و روانی برای اقشار مختلف مردم داشته است. جنگ، اثرات وسیع و عمیقی بر سلامت روانی و بهزیستی سربازان جانبازان و قربانیان خود دارد. طبق آمار سال ۱۳۹۳، ۶۷۷ نفر جانباز (نخاعی، نخاعی، نخاعی، نخاعی و قطع عضو) در مناطق نفتخیز جنوب مشغول به کار هستند. اختلالات روحی بهداشت روانی در بین جانبازان بالاست، به گونه ای که حدود ۵۶ درصد از سربازان با گشت از جنگ عراق دارای دو یا چند اختلال روانی بوده اند. بنابراین با توجه به اینکه کشور ما نیز جزء کشورهای قربانی جنگ ناخواسته و تحمیلی شده است و شمار قابل توجهی از نیروی انسانی و حتی خانواده های ایران، از جانبازان می باشند، لذا به نظر می رسد انجام تحقیقات و پژوهش هایی در رابطه با وضعیت شغلی، خانوادگی و روان شناختی این افراد، ضروری و لازم می باشد. از طرفی تهیه این کتاب موجب آگاهی از مشکلات جانبازان از نظر سلامت روان، کیفیت زندگی کاری و تعارض کار-خانواده این عزیزان می باشد. از همین رو رویکرد کاربردی این متن در جهت بهبود وضعیت روانی افراد جانباز و آسیب دیده در جنگ تحمیلی بسیار موثر می باشد.

بشر همواره در معرض بلایا و حوادث غیر مترقبه بوده و در این رهگذر، افراد بسیاری جان و یا سلامتی خود را از دست داده اند. وقتی انسان مورد تهاجم قرار گیرد یا تحت فشار روانی واقع شود، ناچار از خود واکنش نشان می دهد. به طور کلی هر فردی در زمان و شرایط خاصی دارای آستانه تحمل معینی در مقابل استرس می باشد. وقتی فشار روانی از حد توان شخص بگذرد ناچار اختلال های رفتاری و هیجانی نشان خواهد داد. یک نمونه از این نوع فشار روانی جنگ و تجارب مربوط به آن است (وفای، ۱۳۷۵). تجارب جنگی از مخرب ترین و ماندگارترین تجارب بشری است و بسیاری از وجوه پنهان حیات بشری در خلال جنگها بروز و ظهور می یابد. تا آنجا که یکی از مهمترین عناصر شکل گیری «ملت» را چنین تجاربی برشمرده اند. رفتار و کنشهای مدتها در زمان جنگ نه تنها سرنوشت جنگ را تعیین می کند بلکه این رفتارها به تدریج به شاخصه های هویتی ملتها تبدیل می شوند.

شهریور ماه ۱۳۵۹ در روزهای فراموش ناشدنی تاریخ معاصر ایران به شمار می رود. در این روز با بمباران هوایی فرودگاهها و شهرهای مهم ایران توسط هوایماهای عراقی و سپس تهاجم گسترده نیروهای زمینی این کشور به قلمرو ایران در طول مرز مشترک دو کشور، تجاوز نظامی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران آغاز گردید (علی اکبر ولایتی، ۱۳۷۶). ایران از شهریورماه سال ۱۳۵۹ تا مرداد ماه ۱۳۶۷ با عراق در جنگ بود، به طوری که جنگ در ایران و عراق به عنوان یکی از فاجعه های جنگی تاریخ بشری در قرن ۲۰ شناخته شده است. چرا که در این جنگ ارتش عراق از مواد شیمیایی علیه مردم و نظامیان ایران استفاده کرد. این جنگ را جنگ تحمیلی نامیدند چون آغازگران عراق به رهبری صدام بود. البته سازمان ملل نیز عراق را به عنوان متجاوز جنگی اعلام کرد. ایران در دوران دفاع مقدس شاهد از دست دادن ۲۲۱ هزار و ۶۸۲ نفر از جوانان و فرماندهان خود

بود. همچنین این جنگ ۵۵۴ هزار و ۸۵۸ رزمنده جانباز به یادگار گذاشت، به طوری که از این تعداد ۶۰ درصد جانباز زیر ۲۵ درصد و ۴۰ درصد باقی مانده جانباز ۲۵ درصد و بالاتر هستند (کسایی زاده، ۱۳۹۱).

عوارض و پیامدهای ناشی از جنگ به عنوان یکی از مهم ترین مباحث روانشناختی و روان پزشکی مطرح در جهان می باشد که در طی زمان های مختلف توجه متخصصان مربوطه را به خود جلب کرده است. در این میان عوارض عصبی، روانی از ناتوان کننده ترین این عوارض می باشد که باعث بروز مشکلات متعددی برای افرادی که در جنگ حضور داشته اند، برای خانواده آنان و جامعه شده است. جنگ تحمیلی عراق بر علیه ایران نیز یکی از این جنگ ها بود که با گذشت ۳۵ سال از شروع جنگ تحمیلی و ۲۷ سال از پایان آن، جانبازان و از جمله جانبازان اعصاب و روان از اختلالات روانی رنج می برند (ذوقی پایدار؛ سهرابی؛ برجعلی؛ دلاور، ۱۳۹۰). نتایج پژوهش میدانی (۱۳۸۵) نشان می دهد که شایع ترین اختلال همراه جانبازان مبتلا به اختلال استرس پس از ضربه، افسردگی اساسی با شیوع ۳۲٪ می باشد. ملکی، سعیدی و گونی چی (۱۳۷۹) با بررسی وضعیت روانی - اجتماعی جانبازان اعصاب و روان رشمیایی همدان به این نتیجه رسیدند که بالاترین نمرات این افراد به ترتیب در مسائل های افسردگی، پرخاشگری، اضطراب و حساسیت در روابط بین فردی دیده می شود. از جمله ابعاد مهم روان شناختی افراد جانباز که در اغلب جوامع می تواند تهدید شود و در بیشتر مواقع نادیده گرفته می شود می توان به کیفیت زندگی، سلامت روان شناختی و تعارض آنها با امورات شغلی و خانوادگی می باشد. سازمان بهداشت جهانی^۱ ضمن توجه دادن مسئولان کشورها به تأمین سلامت

جسمانی، روانی و اجتماعی آحاد افراد و به ویژه افراد جانباز، همواره بر این نکته تأکید دارد که هیچ یک از این سه بعد بر دیگری برتری ندارد. (بولنکین^۱، ۲۰۱۲).

از طرف دیگر، مشکلات جسمانی و روانی و تعارضات بین فردی، افراد جانباز و اثرات غیرمستقیم آن بر خانواده‌های آنان از جمله ناگوارترین تبعات این پدیده بود که امروزه به عنوان یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر سلامت عاطفی و هیجانی جانبازان و خانواده آنها تلقی می‌شود (لیتواک^۲ و همکاران، ۲۰۱۴).

از این رو، هدف این پژوهش مقایسه کیفیت زندگی، سلامت روانشناختی، و تعارض کار خانواده، بین افراد جانباز و افراد غیر جانباز شاغل در مناطق نفتخیز جنوب می‌باشد.

انسان از دیر باز در سیر زندگی پرفرازونشیب خویش طعمه حوادث و اتفاقات ناشناخته و بلایای مختلف می‌شود که او را موقتاً یا برای همیشه از نعمت سلامتی و زندگی مستقل محروم می‌سازد. یکی از این بلایا جنگ می‌باشد که آثار مخرب آن می‌تواند سالیان دراز پابرجا بماند. امروز ما در حالی که درگیر مسائل انقلاب بود ناخواسته متحمل جنگی شد که از سوی استکبار جهانی و توسط مهره سرسپرده آنها صدام به راه افتاد. جنگ عراق علیه ایران پس از جنگ جهانی اول، از جهات گوناگون کم نظیر بود. مردم کشور ما از زمین و هوا ترسیدند. رژیم عراق به کرات مورد تهاجم سلاح‌های نظامی و عوامل شیمیایی قرار گرفته‌اند و به دلیل عدم آمادگی و برخورداری از تجهیزات مناسب جهت مقابله با این عوامل، ده‌ها هزار شهید و مجروح و یا مصدوم شدند. اکنون که حدود سه دهه از پایان این جنگ نابرابر می‌گذرد، شاهد خاموش شدن شعله‌ی شمع زندگی این وارستگان حقیقت در گوشه و کنار میهنمان هستیم.

^۱ Bolonkin

^۲ Litwack

در طی جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، تعداد قابل توجهی از رزمندگان اسلام دچار ضایعات جسمانی و روانی شده اند که به درجات متفاوتی توانایی های خود را از دست داده و جانباز شده اند. در کشور ما وجود هشت سال جنگ تحمیلی موجب گردیده است تا اختلالات روانی ناشی از استرس های جنگ به عنوان اختلال شایعی در رزمندگان و جانبازان و خانواده های آنان مطرح گردد (طیب ۱۳۸۳).

مناطق نفتخیز جنوب (که امروزه از آن عمدتاً به عنوان شرکت ملی مناطق نفتخیز جنوب نام برده می شود) علاوه بر اینکه از نظر جغرافیایی در خط مقدم جنگ هشت ساله قرار داشت، با توجه به در اختیار داشتن بخش اعظم منابع استراتژیک انرژی کشور (که هر جنگ برسر آن بود و هم تعیین کننده ی سرنوشت جنگ به شمار می رفت) به لحاظ امنیتی نیز در نزدیکترین منطقه به مناطق مختلف جنگی در جنوب قرار گرفته بود و در همین به آماج نخستین تعرضات دشمن قرار گرفت و تا پایان جنگ نیز همواره در مرکز توجه دشمن بود، به نحوی که این مجموعه در طول جنگ در بین سازمانهای کشور بیسری شهید را تقدیم کشور نمود و با فاصله بسیار زیادی بیشترین خسارت اقتصادی را متحمل شد. (عسکری، ۱۳۹۲)

در طول سالیان جنگ، مدیران و کارکنان و کسب و کار در مناطق نفتخیز جنوب با وجود بیش از دو هزار و ۵۰۰ حمله هوایی و ترسکی از نظر ای چشم بر هم نهادند و با جان و دل تاسیسات و واحدهای نفتی در این مناطق را ایستاده و فعال نگه داشتند تا برنامه حفظ توان و پایداری تولید به میزان متوسط ۳ میلیون بشکه در روز پایدار بماند. (عسکری، ۱۳۹۲)

جنگ، اثرات وسیع و عمیقی بر سلامت روانی و بهزیستی سربازان، جانبازان و قربانیان خود دارد. طبق آمار سال ۱۳۹۳، ۶۷۷ نفر جانباز (نخاعی، شیمیایی، روانی و قطع عضو) در مناطق نفتخیز جنوب مشغول به کار هستند. اختلالات مربوط به بهداشت روانی در بین جانبازان بالاست، به گونه ای که حدود ۵۶ درصد از سربازان بازگشته از جنگ عراق دارای دو یا چند اختلال روانی بوده

اند. در تحقیقی، بررسی جانبازان شیمیایی جنگ تحمیلی با ۱۰-۴۰ درصد از کارافتادگی با استفاده از مصاحبه بالینی نیمه ساختار یافته نشان داد که ۹۵/۳ درصد آنان مبتلا به اختلال روانشناختی هستند.

با وجود شیوع میزان بالای اختلالات روان شناختی در بین افراد جانباز، اما هنوز عوامل و متغیرهایی که می توانند بر کیفیت زندگی و رضایت از زندگی افراد جانباز تأثیر بگذارند ناشناخته مانده است. چرا که به عقیده اغلب صاحب نظران حوزه علوم رفتاری و روان شناسی، رضایت از زندگی و کیفیت زندگی، قوی ترین پیش بینی کننده ابتلا یا عدم ابتلای افراد به اختلالات روان شناختی است (افیکیس^۱ و همکاران، ۲۰۱۲).

از طرف دیگر، معلولیت های جسمانی و عوارض روانی ناشی از آن یکی از جلوه هایی است که در دوحه های جنگ و سالهای بعد از آن در بازماندگان جنگ و اطرافیان آنها به شکل گسترده رخ می دهد. معمولاً معلولیت مانع از ایفای نقشی می شود که برای فرد با توجه به شرایط سنی، جنسی، اجتماعی و فرهنگی از او انتظار می رود. این عدم انطباق بین توانایی ها و انتظارات، تحت عنوان تعارض کار-خانواده یاد می شود (فاب، نوبلینگ، هاسلمورن، شوپاک و ریگر^۲، ۲۰۰۸).

لذا کتاب حاضر با توجه به حقایق فوق الذکر تلاش دارد، به این سوال پاسخ دهد که بین کیفیت زندگی، سلامت روان شناختی و تعارض کار-خانواده افراد جانبازان شاغل در مناطق نفتخیز جنوب در مقایسه با افراد غیر جانباز شاغل در مناطق نفتخیز جنوب تفاوت وجود دارد؟

نتایج تحقیقات متعددی که در رابطه با سلامت جسمانی و روان شناختی کهنه سربازان و جانبازان صورت گرفته، نشان می دهند که جانبازان در حوزه های مختلف زندگی از جمله اختلال خواب^۳ (یاف^۳ و همکاران، ۲۰۱۴)، اختلال خوردن

^۱ Efficace

^۲ Fub, Nubling, Hasselhorn, Schwappach & Rieger

^۳ Yaffe

(لیتواک^۱ و همکاران، ۲۰۱۴)، کیفیت زندگی (سرویک^۲ و همکاران، ۲۰۱۴)، کیفیت ارتباط با اعضای خانواده (هورستر^۳ و همکاران، ۲۰۱۲)، سلامت روان، عملکرد اجتماعی و شغلی (بلونینگن^۴ و همکاران، ۲۰۱۴)، ناگویی عاطفی و انزوای اجتماعی (لیو^۵ و همکاران، ۲۰۱۲)، آلزایمر و اختلال حواس (مزیب^۶ و همکاران، ۲۰۱۴) و بدبینی و ناامیدی نسبت به آینده (روسنبرگر^۷ و همکاران، ۲۰۱۱) دارای مشکلات عدیده و قابل توجهی می باشند، بنابراین با توجه به اینکه کشور ما نیز جزء کشورهای قربانی جنگ ناخواسته و تحمیلی شده است و شمار قابل توجهی از نیروی انسانی و حتی خانواده های ایران، از جانبازان عزیز می باشند، لذا به نظر می رسد انجام تحقیقات و پژوهش هایی در رابطه با وضعیت شغلی، خانوادگی و روان شناختی این افراد، ضروری و لازم می باشد.

همچنین، با توجه به بررسی های پژوهشگر، تاکنون در رابطه با وضعیت کیفیت زندگی، سلامت روان شناختی، تعاضات مربوط به دو حوزه کار و خانواده در میان جانبازان شاغل در مناطق نفتخیز جارب تحقیقی صورت نگرفته است، لذا انجام چنین پژوهشی از این نظر دارای اهمیت و تازگی می باشد. از طرفی انجام این پروژه موجب آگاهی از مشکلات جانبازان از نظر سلامت روان و هم از نظر کیفیت زندگی کاری و هم از نظر تعارض کار-خانواده این عزیزان می باشد. آگاهی از مشکلات جانبازان موجب بهبود بخشی وضعیت سلامت روان آنان در رفع مشکلات خاصی از تعارض کار-خانواده می شود و این امر موجب افزایش رضایت و تعهد آنان نسبت به شرکت و در نهایت موجب افزایش عملکرد آنان می شود.

^۱ Litwack

^۲ Serowik

^۳ Hoerster

^۴ Blonigen

^۵ Liu

^۶ Meziab

^۷ Rosenberger